

LANGS LÅGEN

Å R B O K 2 0 2 0

Bjørn Ivar Berg: Sølvtyverier på Kongsberg 1623-1861 (Museumsforlaget 2020)

Det har alltid stått for meg at undersøkelser omkring sølvtyverier må være en kongevei inn i Kongsberg Sølvverks og omliggende bygdelags historie: Underslag av et produkt som av samtiden ble sett på som uhyre sentralt og viktig i statens virke, må nødvendigvis ha etterlatt seg en omfattende dokumentasjon, ikke bare om selve tyveriet, men like mye om samfunnet det skjedde i.

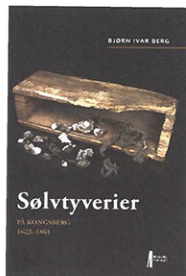
Og nå er veien kommet, og ligger bred, velbygget og godt opplyst som en fører inn til ei svunnen tid og en mentalitet som på mange måter virker totalt fremmed for oss i dag. Nærmere 600 sider er det blitt, men hendig delt opp i små kapitler, og lett å fordøye bit for bit.

Vi møter ubetenksomme, sleipe, fattige, fortvilte og/eller dumme bergmenn og deres familier som hovedpersoner, trege og uvitende bønder og småkremmere som mellommenn, og som helere gullsmeder av profesjon eller uten, som går så mange ganger rundt den glovarme groten at det er et under at de ikke blir svimle. For hva skulle en ellers gjøre når en ble tatt på fersk gjerning, enn å utgi seg for uvitende og dum stakkar?

Først kommer en innledning om sølvverket og dets produksjonslinjer generelt og om lovverket som regulerte det, og så får vi sakene rullet opp kronologisk. Den første er fra 1634 og ender programmatisk etter datidas bergrett med dødsdom, som like programmatisk omgjøres til forvisning fra Kongsberg. Og så kommer de slag i slag: Tjuvsølv i vogga, æreløs og øreløs osv. Mange saker ender med forvisning; det mest slående ved dem er hvor mange av de forviste som vender tilbake, ikke bare en, men flere ganger. Nei, hvor skulle en stakker gjøre av seg, når slekt og venner var på Kongsberg – og mulighetene for lyssky virksomhet fortsatt var til stede? Og så var det forgreininger, til Numedal, Telemark, Hedmark og helt til Sverige.

Den største saken mengdemessig var et innbrudd i smeltehytta i 1840, med et utbytte på nær 65 kg sølv. Det involverte en del personer med heller flekkete rulleblad, elendig hukommelse, og mange innbyrdes tilfældige moter, og helt oppklart ble det aldri. Kapitlet anbefales pga. det brede persongalleriet og det dype dykket i datidas samfunn og dets forestillingsverden.

Det fantes naturligvis mørketall. Hvor mange av tyveriene ble oppdaget og etterforsket -1%?, 5%?, 10%? Berg gjør noen teoretiske beregninger, og finner at det uansett

må dreie seg om små mengder, milevidt unna den tredjeparten av hele sølvproduksjonen, som stammer fra hyttemester Ragnvald Størens teoretiseringer fra 1930-tallet.

Boka går fram til 1861, ved de tider synker kriminaliteten i alminnelighet og sølvtyveriene i særdeleshet brått. Det skyldes dels bedre utdanning med tilhørende samfunnsbevissthet, men også relativ nedgang i lønnsomheten. For nå begynte sølvprisene å synke, mens reallønnen steg. Så det ble altså mindre fordelaktig, samfunns-moral og etikk sett bort fra.

Og tyvaktigheten deretter? Jeg snakket med daværende bestyrer av bergverksmuseet, stiger og bergmann gjennom et par generasjoner, Ragnvald Dusterud, om det tidlig på 70-tallet. Jeg husker det som det var i går: En litt rundelig forespørsel om at det foregikk vel noe sølvtyveri som han hadde hørt om, utløste et indignert: Nei! Slikt var under en bergmanns verdighet! Det eneste han kjente til, var en tilflyttet anleggsslusk som hadde stjålet med seg noe for å vise det til kona, og etterpå hadde vaset rundt med det i fylla.

Ja, disse innflytterne!

Boka anbefales for alle med en snev av interesse for sølvverket og/eller lokal samfunnshistorie!

Odd Arne Helleberg